

Fraaie schepsels - de grote stern in Nederland

Ed Buijsman 2018

Uitgeverij Matrijs, Utrecht

ISBN 978-90-5345-511-1

Harde kaft, 208 pp. Prijs € 29,95

Ed Buijsman heeft een sterke interesse in vogels, natuur en historie. In zijn eerdere boek *"Een eersteklas landschap"* beschrijft hij de opkomst en de ondergang van het natuurmonument De Beer. Daarin spelen Grote Sterns een belangrijke rol want die broedden ooit met vele duizenden op De Beer. Het is dan ook niet verwonderlijk dat Ed Buijsman zich in dit boek geheel op deze soort richt en dat hij historische ontwikkelingen wederom als uitgangspunt kiest. Wie het boek over De Beer gelezen heeft, weet dat zijn benadering consciëntieus, zo volledig mogelijk en diepgaand zal zijn.

Vier hoofdstukken zijn gewijd aan een gedetailleerde beschrijving van bijzonderheden uit een bepaalde periode. Achtereenvolgens zijn dat: (1) de ontdekking en beschrijving van de Grote Stern, de historische verspreiding en de invloed van het op grote schaal rapen van eieren voor de consumptie (periode tot 1900), (2) het desastreuze effect van de "sterntjesmoord" voor de dameshoedenmode (1900-1940), (3) de eiraperij in de oorlogsjaren en de vergiftiging met chloorkoolwaterstof-

fen die de Grote Stern in Nederland bijna deed uitsterven (1940-1970) en (4) onderzoek aan de Grote Stern (vooral op Griend), nationale en Europese wetgeving en maatregelen ten behoeve van het beheer van broedplaatsen (1970-2015). In alle "historische" hoofdstukken wordt ruim aandacht besteed aan aantallen broedparen en verspreiding. Naast traditionele kolonies, zoals die op De Beer, de inlagen op Schouwen, Texel, Rottum, en Griend, komen ook alle minder bekende gebieden aan bod.

De historische benadering wordt onderbroken door een hoofdstuk over morfologie, gedrag en ecologie van de soort. Ook nu wordt weer gestreefd naar een zo compleet mogelijk overzicht van de beschikbare kennis op dit gebied. Er is een korte behandeling van alle wereldwijd voorkomende sternensoorten, informatie over biotoopkeuze, broed-, trek- en baltsgedrag en een historisch overzicht van afbeeldingen in handboeken. Het laatste onderwerp is hier een wat vreemde eend in de bijt.

Als laatste is er een samenvattend hoofdstuk met een inleiding over veranderingen in het Nederlandse landschap en een bijna filosofische beschouwing over "nieuwe natuur", natuurcompensatie en natuurontwikkeling. Het boek sluit af met 28 pagina's bestaande uit overzichten van aantallen en broedplaatsen, noten en literatuurverwijzingen.

Fraaie schepsels is een monumentaal werkstuk. Ed Buijsman is er in geslaagd om een indrukwekkende hoeveelheid feiten bij elkaar te brengen. Vermelde gegevens worden uitvoerig toegelicht of van literatuurverwijzingen voorzien. De gekozen historische benadering en het streven om compleet te zijn brengt ook nadelen met zich mee. Sommige onderwerpen komen in verschillende perioden aan bod en dat geeft soms het gevoel dat dingen herhaald worden. Naast een indrukwekkende hoeveelheid gegevens biedt het boek ook een groot aantal fraaie afbeeldingen. Tevens wordt het lezen vergemak-

kelijkt door kaders waarin bepaalde onderwerpen nader worden toegelicht. *Fraaie schepsels* is een naslagwerk voor iedereen met een hart voor de Grote Stern. Tevens is het een ode aan één van de mooiste vogels van onze kustwateren. Van harte aanbevolen. - Jan Veen

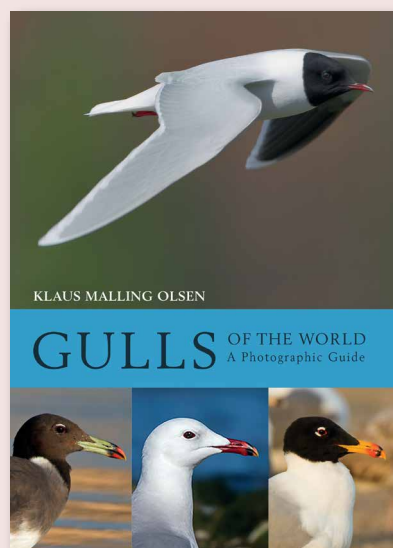
Gulls of the World - A Photographic Guide

Klaus Malling Olsen 2018

Christopher Helm / Bloomsbury, London

ISBN 978-140818-9115

Harde kaft, 368 pp. Prijs € 31, -

Internationaal vermaard meeuwenkenner Malling Olsen heeft met deze titel wellicht niet zijn magnum opus afgeleverd, dat is namelijk *'Gulls of Europe, Asia and North America'* (2003 en 2004; zie Limosa 76: 126-127 en 78: 44), maar het is zeker het meest actuele boek dat alle meeuwen van de wereld behandelt. Toch dringt een vergelijking met zijn illustere voorganger zich op.

Zo is het onderhavige boek om te beginnen flink dunner, terwijl er meer soorten de revue passeren. Dat komt doordat de soortteksten deze keer een stuk korter en bondiger zijn, ook omdat het boek zich nog meer op de determinatie van meeuwen richt. Ecologische

informatie over de meeuwen ontbreekt in zijn geheel (net als in zijn voorganger overigens), dus daar ligt nog een kans voor iemand met een meer dan gemiddelde belangstelling voor 'zeemeeuwen'. Of misschien gaat Malling Olsen die handschoen zelf nog oppakken? De belangrijkste vraag is echter of dit boek een waardevolle aanvulling op Malling Olsen's eerdere werk is?

Want in de wereld van de meeuwenherkenning gaat het snel. Dankzij websites als gull-research.org worden voortdurend nieuwe veldkenmerken gepresenteerd. Meeuwen worden vaak als een lastig te herkennen soortgroep gezien, vooral in de onvolwassen kleden. En dan hebben we het nog niet eens over hybriden die vooral bij grote meeuwensoorten voorkomen. Dit nieuwste boek biedt veelal de laatste informatie over de herkenning van meeuwen, en die wordt – juist door het bondige karakter van de soortteksten – op een overzichtelijke en begrijpelijke manier gebracht.

Vreemd is dat iedere soorttekst afsluit met een serie literatuurverwijzingen terwijl een literatuurlijst ontbreekt. En al wordt in één van de inleidende hoofdstukken dan wel gesteld dat deze in de voorganger te vinden zijn, komt het voor dat verwezen wordt naar boeken of artikelen die in 2004 nog niet waren verschenen.

Een ander belangrijk verschil met de 'vorige editie' is dat dit boek het van de foto's moet hebben, waar die eerder nog werd ondersteund door (prachtige) illustraties van Hans Larsson. Hoewel mijn persoonlijke voorkeur uitgaat naar tekeningen, of anders de combinatie met foto's, werkt het hier wel. Het zijn zonder uitzondering goede, duidelijke foto's die precies de kenmerken laten zien waar het in dat geval om gaat. En als er ook nog tekeningen gebruikt zouden zijn dan was het boek waarschijnlijk te dik geworden om nog een veldgids te zijn. Want dat laatste is het.

De inleidende hoofdstukken zijn vooral op determinatie gericht en

bieden handige informatie die bij de herkenning van meeuwen van belang is, zoals het op leeftijd brengen van vogels, afwijkingen in het verenkleed, de (variatie in) rui en de 'topografie' van de verschillende veerpartijen. Dit alles wordt verduidelijkt met vele illustraties en foto's.

De nadruk van het boek ligt op de soorten van het noordelijk halfrond. Deze krijgen meer ruimte en uitleg dan de overige soorten. Maar dat is ook niet vreemd want over de zuidelijke soorten is doorgaans veel minder bekend. Het is bij mijn weten voor het eerst dat alle meeuwen van de wereld op dit detailniveau zijn behandeld in één determinatiewerk. De gevolgde taxonomie – in een vrijwel permanente staat van verandering bij meeuwen – is redelijk behoudend te noemen. Maar omdat alle (herkenbare) ondersoorten uitvoerig behandeld worden, maakt dat feitelijk niet uit.

Om terug te keren naar de hamvraag of dit boek een mooie en nuttige aanvulling op 'Gulls of Europe, Asia and North America' is? Ik denk van wel. Want niet alleen worden deze keer alle soorten van de wereld behandeld, het boek bevat ook de nieuwste inzichten wat betreft determinatie en het is een handzaam boek. Het is daarmee ook aan te raden voor eenieder die deze interessante soortgroep tot nu toe enigszins links liet liggen. - Gert Ottens

Far from land - the mysterious lives of seabirds

Michael Brooke 2018

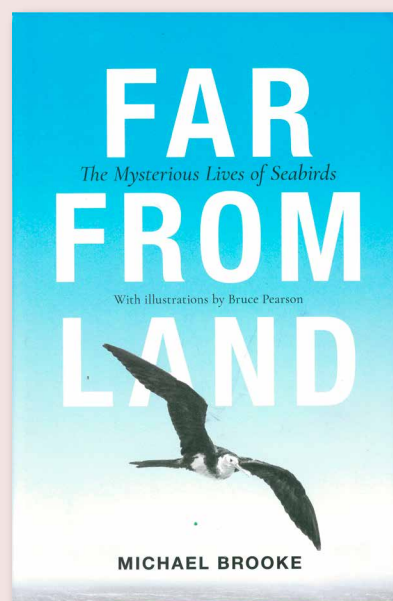
Princeton University Press, Princeton & Oxford.

ISBN: 9780691174181

Harde kaft, 249 pp. Prijs: € 23,-

Dit boek gaat in de eerste plaats over de nieuwe inzichten die we de afgelopen tientallen jaren hebben gekregen met behulp van de zich razendsnel ontwikkelende technologie: dataloggers en zenders. Waren het aanvankelijk alleen

heel grote dieren en later ook grote vogels waaraan instrumenten konden worden bevestigd, tegenwoordig zijn de instrumenten zo klein, en soms ook zo goedkoop, dat er wereldwijd studies kunnen worden uitgevoerd waarbij we bijna alle vogels dag en nacht kunnen volgen. Michael Brooke vindt het duidelijk allemaal erg spectaculair en in dit mooi en soepel, soms zelfs meeslepend geschreven boek geeft hij een uitgebreid overzicht van wat er allemaal bereikt is. Uiteraard vooral wat we ontdekt hebben bij zeevogels; want wat we in terrestrische systemen te weten zijn gekomen komt hier niet aan de orde. Veel lezers van Limosa zullen Brooke vooral kennen van zijn onderzoek aan Noordse Pijlstormvogels, nu al weer enkele decennia geleden. Dat werk vond plaats in kolonies in (vooral) Wales en dat was voordat we ook deze relatief kleine zeevogels met een GPS logger konden uitrusten. Brooke's perspectief toen was dan ook vooral het leven in de kolonie; het verblijf en gedrag van die vogels op zee was een 'black box'. Het is aan zijn opvolgers, en dan vooral aan Tim Guilford te danken dat we daar nu heel wat meer van weten. Dit boek over het 'mysterieuze' leven van zeevogels is dan ook vooral een hommage aan het werk van ande-

re onderzoekers en we mogen vaststellen dat er maar weinigen ontbreken in het relaas!

Het is beslist een mooi, compleet en up-to-date overzicht van de recentste ontwikkelingen in 'tracking studies'. Tegenwoordig gaat het allang niet meer alleen om plaatsbepalingen (ooit met radiozendentjes en kruispeilingen, nu met hightech tot op de meter nauwkeurig en desnoods elke seconde vastgelegd), maar ook om duikdiepte, vlieghoogte, snelheid, gedrag, blikveld (ook onder water, met cameraatjes vastgelegd) en voedselopnamesnelheden. Het geheugen van de instrumenten is nu zo groot, dat vogels desnoods enkele jaren op pad kunnen zijn om vervolgens, zonder tussentijds gegevens over te hoeven sturen, uitgelezen te kunnen worden bij terugkeer. Veel instrumenten zijn zodanig ontworpen dat de vogels daarvoor zelfs niet teruggevangen hoeven te worden. Vaak gaat dat met draadloze overdracht (bluetooth, telefonie, of andere systemen). Wat drie jaar geleden nog 'cutting edge' technologie was, is nu al achterhaald. De mogelijkheden worden steeds groter. Brooke geeft een enthousiast overzicht van zaken die tot voor kort science fiction waren. Het is verleidelijk om voorbeelden te noemen, maar dat zijn er zoveel dat het weinig zinvol is.

Het is een mooi uitgevoerd en heel leesbaar boek, zeker aan te raden voor mensen die even niet hebben opgelet en daarom niet weten waar we nu staan. Voor zeevogelaars die zelf werken met dit soort instrumenten en die af en toe een congres bezoeken bevat het niet veel nieuws, maar het is wel een plezier om dit overzicht te lezen. Wie Brooke wel te kort doet zijn de meer 'orthodoxe' onderzoekers en de al langer gebruikelijke onderzoekstechnieken. Niet alles wat we nu ontdekken met deze instrumenten is echt nieuw, veel koloniewerkers hebben nu eenmaal een gekleurde bril en besteedden weinig aandacht aan het werk van onderzoekers die zelf de zee op gingen. Daar is een hoop ontdekt

op een heel andere schaal en het werk met loggers slaagt er nog niet zo goed in om een brug te slaan tussen die disciplines. Ook met (kleur-)ringen zijn aspecten ontdekt die ervoor hebben gezorgd dat veel van de nieuwe gegevens nu ook weer niet zo heel revolutionair zijn. Terughoudendheid mag soms ook betracht worden, omdat logger studies *individuen* volgen, zonder dat hun interacties in groter verband in beeld komen. Veel onderzoekers bestuderen met die nieuwe technieken ook maar één soort tegelijkertijd (soms met een alarmerend kleine steekproefgrootte) waardoor de onderlinge verbanden met andere soorten en met hun leefomgeving onderbelicht en daarbij ondergewaardeerd blijven. Die leefomgeving wordt dan dikwijls middels 'proxies' gekarakteriseerd (opgedaan uit satellietbeelden bijvoorbeeld) en het voedsel wordt steeds vaker indirect bestudeerd (aan de hand van isotopen bijvoorbeeld). De onderzoeker hoeft niet meer het veld in... Althans dat denken zij zelf helaas maar al te vaak.

Ik deel het enthousiasme van Brooke wat betreft de nieuwste ontwikkelingen en de nu beschikbare technologie. Het lijkt me geweldig om mee te maken wat er op korte termijn allemaal nog mogelijk wordt. Toch had ik een iets kritischere opstelling gewaardeerd, waar het gaat om dwarsverbanden tussen verschillende onderzoekstechnieken (nu lijkt er vooral versplintering op te treden), en omdat er nog volop aanwijzingen zijn dat *terughoudendheid* bij de toepassing van deze instrumenten verstandig kan zijn. De overleving en het broedsucces van de studieobjecten staat wel degelijk onder druk en daar zijn tot nu toe maar weinig onderzoekers echt open over. Ook blijven meer en meer biologen achter hun beeldschermen zitten terwijl hun data binnenstromen en gaan ze zelf niet het veld in. Dat gaat in de toekomst een probleem worden.

- Kees Camphuysen

Steltlopers van Europa

Lars Gejl 2016

KNNV Uitgeverij, Utrecht

ISBN: 978-90-501-1571-1

Hardcover, 378 pp. Prijs: €44,95

Het herkennen en volgen van "het grauwe spul", de strandlopers en verwanten, is een genot voor ervaren vogelkijkers, maar is best lastig voor beginnende of minder fanatieke buitenmensen. Dit prachtig uitgegeven handboek kan hét duwtje in de rug zijn om eindelijk eens goed naar steltlopers te kijken, en ook om bij te leren. Het boek is geschreven door de Deen Lars Gejl, met foto's van hemzelf (119) en bijna 40 andere - meest Scandinavische - fotografen. Alleen al vanwege de fotografie is dit boek het aanschaffen waard.

Het boek begint met een korte inleiding over de biologie van steltlopers. Daarna volgt een handige lijst met technische termen en een aantal korte hoofdstukken over: (1) vogeltopografie, waarin wordt uitgelegd hoe het uiterlijk van een steltloper wordt beschreven; (2) rui en veerkleden, met voldoende uitleg over verandering van kleden met seizoenen en met leeftijd voor soortherkenning; (3) silhouetten, een prachtige getekend en leerzaam overzicht met 16 soorten per *spread* - staand en in vlucht; (4) vergelijkingstabellen, met 18 foto's van moeilijk te onderscheiden steltlopers per *spread*, met handige pijlen en goede bijschriften die belangrijke veldkenmerken duiden. Mijn favoriet is het laatste algemene hoofdstukje, (5) afbeeldingen van vogels

in het veld, met 30 foto's die het karakteristieke groepsgedrag van steltlopers prachtig beschrijven. Net als veel lezers wordt me vaak gevraagd uit te leggen hoe ik met één blik een groep vliegende of foeragerende steltlopers kan herkennen. Met deze serie foto's kun je heel mooi laten zien hoe dat werkt. De serie illustreert ook hoe goed Lars Gejl steltlopers en hun gedrag begrijpt.

Het hart van het handboek zijn de soortbeschrijvingen voor 44 steltlopersoorten (inclusief dwaalgasten), met telkens een korte inleiding per familie. Elke soortbeschrijving bestaat uit tot tien lemma's: betekenis van de naam, 'jizz', verwarrende soorten, kleden en kenmerken, ondersoorten, geluid, voorkomen, broedbiologie, trek en verspreiding. 'Jizz' beschrijft de fysieke kenmerken gemengd met "een ondefinieerbaar psychologisch aspect" van soortendeterminatie, een nieuw begrip voor mij. De beschrijvingen van de soorten die ik persoonlijk goed ken, Kemphaan en Kanoetstrandloper, zijn erg accuraat. En de teksten zijn goed aangepast aan de Nederlandse situatie, voor zover ik kan overzien; mijn complimenten voor vertaler Ger Meesters en de KNNV Uitgeverij. Ook de beschrijvingen van de kleine dwaalgasten uit Noord-Amerika die ik persoonlijk ken, de Alaskastrandloper en de Grijze Strandloper, zijn in mijn ogen volledig en bevestigen dat de auteur goed kijkt en ook veel ervaring met deze soorten heeft. Hier mis ik wel de toevoeging van de Engelse naam.

Wat ik persoonlijk fantastisch vind zijn QR-codes, in het lemma geluid, die verwijzen naar geluidsopnames. Even scannen met een QR-reader-app en daar klinkt een baltsende Breedbekstrandloper door de kamer en wanneer hoor je dat nou?! Dit boek las ik dus graag met mijn slimme telefoon in de hand (dat doen we anders nooit, hoor).

Er valt niet veel op dit handboek als gids voor soortherkenning aan te merken, maar er zijn wel twee storende zaken. De inleidende tekst over de biologie van steltlopers is zo beknopt

dat het verwarring kan veroorzaken bij niet-ingewijde lezers. De auteur duidt onbedoeld alle steltlopers uit de orde *Charadriiformes* aan als langeafstand trekvogels die in Arctische gebieden broeden en in de Tropen overwinteren. Dit doet geen recht aan de rijke biologie van steltlopers en aan charismatische Nederlandse steltlopers die zich, vaak met moeite, staande houden als broedvogels van onze hoogvenen, duinen, stranden, kwelders en weilanden. Denk aan Wulpen, Kieviten, Grutto's, en natuurlijk de Tureluurs van het boekomslag. Tenslotte, met de term weidevogels, die (onterecht) synoniem lijkt te staan voor steltlopers, maken we ook internationaal goede sier, want de term 'meadow birds' is een Nederlandse uitvinding.

Mijn belangrijkste punt van kritiek is dat de gepresenteerde (algemene) informatie in dit handboek niet goed gerefereerd is. De auteur heeft duidelijk veel kennis over steltlopers, maar waar komt die kennis vandaan? Bij de uitleg over rui zou de verwijzing naar de klassieke identificatiegids van Prater *et al.* (1977; *Guide to the identification and ageing of Holarctic waders*. BTO, Thetford) moeten staan. De referentielijst is erg incompleet en bijna een kwart van de mij bekende auteurs of instituten heeft een foutief gespelde naam. Jammer, want door niet te refereren naar de bronnen geeft Gejl zijn geïnteresseerde lezers niet een opstapje om 'verder te leren'. Een voorbeeld is de familietekst van de grutto's. Daarin wordt een paragraaf gewijd aan de *baueri* ondersoort van de Rosse Grutto die "wereldrecordhouder langeafstandstrek" is, zonder verwijzing naar de bron (Gill *et al.* 2009; *Proceedings of the Royal Society of London B: Biological Sciences* 276: 447–457). Nu is dit boek natuurlijk niet bedoeld als wetenschappelijk naslagwerk, maar er zijn twee goede redenen om toch referenties naar de bron op te nemen: zoals gezegd, het geeft de geïnteresseerde lezer een startpunt om verder te lezen, en het ondersteunt de onderzoekers die de ontdekking heb-

ben gedaan. Misschien een oproep aan toekomstige schrijvers van handboeken, gidsen en andere naslagwerken: noem de publicaties van het onderzoek dat de kennis die je gebruikt heeft gegenereerd – hard nodig in een tijd waar 'kennisgebruik' een belangrijk argument is voor financiering van (steltloper)onderzoek.

Kortom, dit is een boek dat met veel kennis, liefde en passie is gemaakt en het beste Nederlandstalige naslagwerk voor soortendeterminatie (in het veld) van onze steltlopers dat er nu op de markt is. Een aanrader voor iedereen die van steltlopers houdt! - Yvonne Verkuil

Griend, eiland voor vogels

Jan Veen & Hanneke Dallmeijer 2016

Eigen uitgave

ISBN 978-90-822096-1-7

Harde kaft, 200 pp. Prijs: € 29,95

www.griendboek.nl

Al sinds halverwege de jaren zestig komen Jan Veen en Hanneke Dallmeijer op Griend. In de eerste jaren waren ze de bewakers. Nadien bleven ze terugkeren. Tot op de dag van vandaag tellen ze er de wadvogels op de hoogwatervluchtplaatsen. In die halve eeuw op Griend zagen ze het kleine Waddeneiland veranderen, zowel de vorm van het eiland als de avifauna. Dat legden ze vast in een prachtig boekwerk.

Met het hoofdstuk 'Eiland in beweging' beschrijven ze de oorsprong van Griend, hoe het eiland zich zuidwaarts verplaatste en hoe de omvang ervan varieerde. Dat doen ze met kraakhelder kaartmateriaal en adembenemend

fotomateriaal. Die foto's maken overigens alleen al het hele boek meer dan de moeite waard. Griend is onlosmakelijk verbonden met de Richel. Hoe hoger het tij, hoe meer steltlopers van Griend vertrekken naar de Richel en *vice versa*. Niet onlogisch dus dat een hoofdstuk aan de wadplaat even ten zuidoosten van Vlieland is besteed.

Naast aandacht voor het plantenleven, de rijkdom van de wadplaten rond Griend en de beleving van naar Griend gaan en op Griend zijn, wordt in het hoofdstuk 'Vogelwachters en onderzoekers' ook smeugig beschreven hoe het was en is om op Griend onderzoek naar vogels te doen. Van ouwe krakemikkige vogelwachtershuisjes met veel charme naar de huidige robuuste toren waarin computers kunnen draaien en een warme douche beschikbaar is.

Vanzelfsprekend wordt een hoofdstuk gewijd aan de broedvogel van Griend: de Grote Stern. De hoogte- en

dieptepunten, de opkomst en ondergang, worden beschreven. Een trendgrafiek over de periode 1900-2016 is voor Nederlandse begrippen ongekend. Verderop in het boek wijden de auteurs ook nog een hoofdstuk aan de haat-liefdeverhouding van de Grote Stern met de Kokmeeuw.

Veen en Dallmeijer hebben door de jaren heen veel onderzoek in binnen- en buitenland verricht aan sterns. Naast de Grote Stern worden dan ook Visdief en Noordse Stern uitgebreid behandeld. Beide soorten bereikten in de periode 1990-2000 aantalsmatig een hoogtepunt, maar gingen nadien in aantal dusdanig achteruit dat we nu de kleinste aantallen sinds halverwege jaren zestig hebben.

In de laatste vogelhoofdstukken 'Tussenstation voor steltlopers', 'Wolken kanoeten', 'Kleurig geringde drietenen' en 'Diverse pluimage' gaat veel aandacht uit naar het grote belang van

Griend als hoogwatervluchtplaats in de internationale Waddenzee en de foeraageeromstandigheden rondom. Daarbij is netjes gebruik gemaakt van de vele data die op en rond Griend verzameld worden, o.a. in het kader van Metawad en bijvoorbeeld ook met de tellingen van ruiende Bergeenden.

Het 'Griendboek' is voor een breed publiek geschreven. Zowel de "lichtgroene Vroege Vogels luisteraar" als de doorwinterde wadvogelaar kan hier prima mee uit de voeten. De teksten zijn toegankelijk en plezierig en vol kennis en informatie. De vormgeving (door Jan Faber) is strak en ruimtelijk. De foto's (vooral van de auteurs zelf, als ook flink wat van Jan van de Kam) zijn prachtig en met zorg weergegeven. Daarmee hebben Jan Veen en Hanneke Dallmeijer van 'een leven op Griend' een prachtig levenswerk gemaakt. - *Romke Kleefstra*